

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v6.2022.8>**І. Ракіпова,**

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу, детективної
та оперативно-розшукової діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

О. Кузнецов,

аспірант кафедри кримінального процесу, детективної
та оперативно-розшукової діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВО ПОТЕРПІЛОГО НА МЕДІАЦІЮ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

В Україні примирення між потерпілим і правопорушником здійснюється, зокрема, через процедуру медіації. Медіація є однією з форм відновного правосуддя, яке можна розглядати як новітній та прогресивний підхід до реакції держави на злочинні прояви в суспільстві та розв'язання конфліктів у кримінальному процесі.

Відповідно до статті 3 Рекомендації СМ/Рес (2018)8 відновне правосуддя – це будь-який процес, який дає змогу тим, кому була завдана шкода, та тим, хто несе відповідальність за таку шкоду, у випадку їх добровільної згоди активно брати участь у вирішенні питань, що виникають у зв'язку зі скоєнням правопорушення, за посередництва спеціально підготовленої та неупередженої третьої сторони [11].

Посібник ООН зазначає наступне: «Відновне правосуддя є процесом вирішення правового конфлікту шляхом фокусування уваги на відновленні заподіяної потерпілим шкоди, породження в правопорушниках почуття відповідальності за їхні дії та часто також залучення громади до вирішення цього конфлікту. Участь сторін становить важливу частину процесу, що робить наголос на побудові стосунків, примиренні та розробленні угод між потерпілими та

правопорушниками щодо бажаних результатів та відшкодувань. Процеси відновного правосуддя можуть бути адаптовані до різноманітних культурних контекстів і потреб різних громад. Через них потерпілий, правопорушник та громада відновлюють деякий контроль над процесом. Крім того, процес як такий може часто змінювати відносини між громадою та системою правосуддя в цілому».

Переваги медіації як різновиду відновного правосуддя виявляються у зміні поведінки правопорушника та профілактиці повторних злочинів; зціленні жертв злочину; високому рівню задоволення учасників процесу результатами медіації, про що, зокрема, свідчить високий рівень виконання угод, досягнутих сторонами в процесі медіації. Так, за результатами дослідження «Відновне правосуддя в Україні: підсумки та перспективи» 2/3 справ, у яких застосовувалася медіація, закінчувалися примиренням сторін, 90% справ завершувалися досягненням угоди про відшкодування збитків, 95% угод було дотримано протягом першого року після проведення медіації, а 85% правопорушників і потерпілих були повністю задоволені результатом [1, с. 104].

Наприклад, у травні 2019 року приблизно об 11 годині ОСОБА_1, не маючи посвідчення водія на право керування транспортними засобами, керуючи автомобілем марки ВАЗ-211040, рухалася автодорогою, де в цей час у кюветі праворуч за напрямом руху автомобіля, навпроти території АЗС К-2, косила траву ОСОБА_2. Після проїзду незначного заокруглення проїзної частини в лівий бік водій проявив неухважність, не обрав безпечної швидкості руху не впорався з керуванням транспортного засобу, допустив його занос та з'їхав у кювет, де вчинив наїзд на ОСОБА_2. Від проведення медіації сторони відмовилися, але під час проведення зустрічей з потерпілою стороною адвокат застосував навички медіатора, визначившись з реальними потребами та інтересами потерпілого, у результаті чого сторонами було досягнуто згоди про повне відшкодування завданої шкоди. Відповідну заяву потерпіла особа подала до суду та просила застосувати покарання, не пов'язане з позбавленням волі. Вироком Рожнятівського районного суду Івано-Франківської області від 13 березня 2020 року особу було визнано винною у вчиненні злочину, передбаченого частиною 2 статті 286 КК, та призначено покарання у вигляді позбавлення волі строком чотири роки шість місяців, а на підставі статті 75 КК звільнено від відбування призначеного судом покарання у вигляді позбавлення волі з випробуванням з іспитовим строком три роки [12].

Існує певна плутанина через хибне ототожнення угоди за результатами медіації (іноді навіть самої процедури медіації) з мировою угодою. Важливо розуміти, що мирова угода – це документ, а медіація – це шлях, яким сторони можуть досягти порозуміння та дійти до мирової або якоїсь іншої угоди. Мирова угода та угода за результатами медіації не є тотожними поняттями [1, с. 22].

Слід погодитись, що «можливість для проведення медіації як процедури в інтересах, але поза межами кримінального процесу, була підтверджена КПК України 2012 року (хоча і без саме такої назви), де ст. 469 передбачено, що домовленості стосовно угоди про примирення можуть проводитися самостійно потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим, захисником і представником або за допомогою іншої особи, погодженої сторонами кримінального провадження (крім слідчого, прокурора або судді), і ст. 65 забороняє допит як свідків осіб, які брали участь в укладенні та виконанні угоди про примирення в кримінальному провадженні, – про обставини, які стали їм відомі у зв'язку з участю в укладенні та виконанні угоди про примирення [2, с. 175].

Крім того, на підставі ч. 4 ст. 26 КПК, п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК, п. 1 ч. 2 ст. 301 КПК незалежно від укладення чи неукладення угоди про примирення, якщо за наслідками медіації потерпілий, а у випадках, передбачених КПК, його представник, відмовився від обвинувачення в кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення, крім кримінального провадження щодо кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством, прокурор своєю постановою може закрити кримінальне провадження.

Відповідно до Закону України «Про медіацію» від 16.11.2021 р. [7] медіацією є позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів. Згідно ст. 3 Закону медіація може бути проведена також у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим) до звернення до суду, під час досудового або судового провадження або під час виконання рішення суду. Медіатором може бути

фізична особа, яка пройшла базову підготовку медіатора в Україні або за кордоном, але не може бути представник потерпілого у кримінальному провадженні, в якому він є чи був медіатором.

На нашу думку, медіація у кримінальному провадженні є не тільки альтернативним способом врегулювання кримінально-правового конфлікту, а й різновидом правозахисної комунікації потерпілого, способом компенсації шкоди, заподіяної йому кримінальним правопорушенням. Так, підготовчі заходи, які здійснює медіатор, полягають згідно ст. 16 Закону, зокрема, в зустрічах, збиранні та обміні інформацією, документами, необхідними для прийняття рішення сторонами конфлікту. А угода за результатами медіації (ст. 21 Закону) може бути підставою і основою для ініціювання та укладення угоди про примирення або письмової згоди потерпілого на укладення угоди про визнання винуватості (якщо потерпілий бере участь у справі) в кримінальному провадженні. Зважаючи на те, що угода про примирення у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством, може бути укладена лише за ініціативою потерпілого, його представника, законного представника, було б логічно передбачити, що відповідна ініціатива щодо здійснення медіації у разі вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством, мала б належати також потерпілому, його представнику, законному представнику.

А. В. Мурзановська та В. Г. Пожар справедливо зауважують, що заслуговує на увагу досвід Польщі щодо проведення медіації на будь-якій стадії кримінального провадження, у тому числі і після винесення вироку, що дає можливість ефективно реінтегрувати засудженого у соціальну спільноту та забезпечити пріоритет відно-

вної складової системи кримінальної юстиції [5, с. 144].

Н. Г. Роскошна висловлює думку, що було б недоречно створювати окремий інститут медіації у кримінальному процесі з огляду на те, що угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим повністю відповідають філософії і суті медіації, ціль якої – примирення та пошук шляхів до примирення. Разом з тим, здійснення медіації щодо врегулювання кримінально-правових спорів можливо не лише в межах кримінального провадження на підставі угод. Зокрема, її проведення можливе під час звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку із примиренням винного з потерпілим (ст. 46 КК України) [9, с. 110].

Як зазначає Н. В. Нестор, правовим підґрунтям для застосування медіації можуть слугувати положення закону про кримінальну відповідальність, які визначають підстави звільнення від відбування покарання з випробуванням, умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, заміни невідбутої частини покарання більш м'яким [6].

Погоджуємось також, що основою для застосування медіації є положення Кримінального кодексу України щодо:

1) звернення до суду з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності підозрюваного, яким уперше вчинено кримінальний проступок або необережний злочин невеликої тяжкості (крім корупційних кримінальних правопорушень), якщо:

– підозрюваний широко покаявся, активно сприяв розкриттю кримінального правопорушення і повністю відшкодував завдані ним збитки або усунув заподіяну шкоду (на підставі статті 45 КК);

– підозрюваний примирився з потерпілим і відшкодував завдані збитки або усунув заподіяну шкоду (на підставі статті 46 КК);

– з урахуванням обставин провадження, особи неповнолітнього підозрюваного і його поведінки звернутися до суду з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру (стаття 97 КК);

2) за відсутності підстав для звільнення від кримінальної відповідальності або для закриття кримінального провадження на підставі угоди (гл. 35 КПК) або закриття кримінального провадження у формі приватного обвинувачення зазначення в обвинувальному акті відповідні підстави для пропозиції суду в судових дебатах:

– визнати згідно зі статтею 66 КК обставинами, що пом'якшують покарання (щире каяття, добровільне відшкодування тощо), і з урахуванням особи винного призначити більш м'яке покарання ніж передбачено законом (стаття 69 КК);

– на підставі статті 75 КК (крім випадків засудження за корупційне кримінальне правопорушення) при призначенні покарання, враховуючи тяжкість кримінального правопорушення, особу винного та інші обставини (у тому числі наслідки медіації), прийняти рішення про звільнення від відбування покарання з випробувальним терміном;

3) за відсутності підстав для звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності, але в разі його щирого каяття, з урахуванням результатів медіації, запропонування суду на підставі статті 105 КК звільнити неповнолітнього від покарання із застосуванням до нього примусових заходів виховного характеру [1, с. 107–108].

Отож, медіація в кримінальному провадженні може бути проведена не тільки під час досудового або судового провадження, але й під час виконання рішення суду (ст. 3 Закону України «Про медіацію»). Згідно ст. 539 КПК потерпілий має право звернутись до суду з клопотанням про вирішення питань, які безпосередньо стосуються їх прав, обов'язків чи законних інтересів. Тому слід зробити висновок про

те, що одним з питань, які вирішуються судом під час виконання вироків (ст. 537 КПК) може бути питання про розгляд угоди за результатами медіації. Відповідно необхідно регламентувати інститут медіації в кримінальному провадженні, особливо щодо здійснення медіації під час виконання рішення суду.

Згідно з Керівними принципами № 13 для уможливлення участі потерпілих і правопорушників у медіації державам належить вжити всіх необхідних заходів із забезпечення захисту їхніх прав та повної поінформованості щодо таких прав. Медіація вимагає вільної та свідомої згоди як потерпілих, так і правопорушників, і ніколи не має застосовуватися в разі існування ризику того, що медіація поставить одну зі сторін у не вигідне становище. Треба належним чином враховувати не лише потенційні переваги, а й потенційні ризики медіації для обох сторін, зокрема для потерпілого. Відтак, слід докладати особливих зусиль для забезпечення чіткості, повноти та своєчасності інформації про медіацію між потерпілим і кривдником. Така інформація має включати: відомості про процес медіації як такий, про права і обов'язки учасників медіації та про її правові наслідки. У випадках, коли потерпілі опиняються в особливо уразливому становищі, їх також належить інформувати про можливість проведення медіації за відсутності безпосереднього контакту жертви з кривдником [4]. Послуги відновного правосуддя застосовуються лише за умови, що це відповідає інтересам потерпілого та міркуванням безпеки, а також у разі наявності добровільної інформованої згоди потерпілого, яка може бути у будь-який час відкликана [3].

Тому, вважаємо, слід визначити поняття медіації та угоди за результатами медіації у ст. 3 КПК. Крім того, слід доповнити ч. 1 ст. 537 КПК України окремим абзацом, в якому зазначити, що під час виконання вироків

суд може розглянути угоду за результатами медіації та має право відмовити у затвердженні угоди (наприклад, якщо умови угоди суперечать вимогам КПК та/або закону, умови угоди не відповідають інтересам суспільства, умови угоди порушують права, свободи, інтереси інших осіб, недобровільність укладення угоди за результатами медіації), звільнити засудженого від відбування покарання з випробуванням, замінити невідбуту частину покарання більш м'яким, умовно-достроково звільнити від відбування покарання.

Медіацію в кримінальному провадженні, на наш погляд, слід визначити як позасудову, добровільну, конфіденційну, структуровану процедуру, що є можливою у кримінальному провадженні під час досудового розслідування, судового провадження або під час виконання судового рішення з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим, засудженим). Медіація у кримінальному провадженні, таким чином, є різновидом правозахисної комунікації потерпілого та альтернативою врегулювання кримінально-правового конфлікту, а також способом компенсації шкоди, заподіяної потерпілому кримінальним правопорушенням.

Угоду за результатами медіації в кримінальному провадженні слід визначити як добровільну домовленість потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим, засудженим), за результатами якої може бути укладено угоду про примирення під час досудового чи судового провадження або під час виконання вироку вирішено судом питання про звільнення від відбування покарання з випробуванням чи заміну невідбутої частини покарання більш м'яким чи умовно-достроково звільнення від відбування покарання.

Крім того, слід пам'ятати, що ч. 2 ст. 7 Законом України «Про безоплатну правову допомогу» [8] визначено, що безоплатна первинна пра-

вова допомога включає такий вид правової послуги, як надання допомоги в забезпеченні доступу особи до медіації. На нашу думку, безоплатна вторинна правнича допомога потрібна потерпілому при розгляді судом угоди за результатами медіації. Тому пропонуємо в рамках дискусії щодо випадків обов'язкової участі представника потерпілого у кримінальному провадженні [10, с. 409–410] статтю 58[№] КПК слід також передбачити обов'язкову участь представника потерпілого, правонаступника потерпілого (фізичних осіб) у кримінальному провадженні у разі вирішення судом питання про звільнення від відбування покарання з випробуванням, заміну невідбутої частини покарання більш м'яким, умовно-достроково звільнення від відбування покарання – з моменту звернення потерпілого, правонаступника потерпілого з клопотанням про розгляд угоди за результатами медіації під час виконання вироку. Відповідно статтями 56 та 539 КПК слід передбачити право потерпілого звертатися до суду з клопотанням про розгляд угоди за результатами медіації під час виконання судового рішення.

Отже, в чинному КПК України медіатор не визнається учасником кримінального провадження, але законодавець вказує на «іншу особу», за допомогою якої можуть проводитися домовленості стосовно угоди про примирення. Цим та окремими положеннями КПК допускається застосування позасудової процедури медіації в кримінальному провадженні як різновиду відновного правосуддя та різновиду правозахисної комунікації потерпілого. Разом з тим, необхідним є внесення змін до Кримінального процесуального кодексу щодо регламентації інституту медіації, зокрема, визначення понять медіації та угоди за результатами медіації, права потерпілого звертатися до суду з клопотанням про розгляд угоди за резуль-

татами медіації під час виконання судового рішення разом з забезпеченням потерпілого безоплатною правничою допомогою в даному разі, а також щодо повноваження суду розглянути угоду за результатами медіації та відмовити у її затвердженні або звільнити засудженого від відбування покарання з випробуванням, або замінити невідбуту частину покарання більш м'яким, або умовно-достроково звільнити від відбування покарання.

Медіація є однією з форм відновного правосуддя, яке можна розглядати як новітній та прогресивний підхід до реакції держави на злочинні прояви в суспільстві та розв'язання конфліктів у кримінальному процесі.

Основи для існування позасудової моделі медіації у кримінальному процесі передбачені. В чинному КПК України медіатор хоч і не визнається учасником кримінального провадження, але законодавець вказує на «іншу особу», за допомогою якої можуть проводитися домовленості стосовно угоди про примирення. Цим, зокрема, допускається застосування позасудової процедури медіації в кримінальному провадженні як різновиду відновного правосуддя та різновиду правозахисної комунікації потерпілого.

Медіацію в кримінальному провадженні слід визначити як позасудову, добровільну, конфіденційну, структуровану процедуру, що є можливою у кримінальному провадженні під час досудового розслідування, судового провадження або під час виконання судового рішення з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим, засудженим). Медіація у кримінальному провадженні, таким чином, є різновидом правозахисної комунікації потерпілого та альтернативою врегулювання криміналь-

но-правового конфлікту, а також способом компенсації шкоди, заподіяної потерпілому кримінальним правопорушенням.

Угоду за результатами медіації в кримінальному провадженні слід визначити як добровільну домовленість потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим, засудженим), за результатами якої може бути укладено угоду про примирення під час досудового чи судового провадження або під час виконання вироку вирішено судом питання про звільнення від відбування покарання з випробуванням чи заміну невідбуті частини покарання більш м'яким чи умовно-дострокове звільнення від відбування покарання.

Пропонується внести зміни до ст.ст. 3, 5б, 537, 539 КПК з метою регламентації інституту медіації у кримінальному провадженні та забезпечення права потерпілого на медіацію.

Ключові слова: кримінальне провадження, потерпілий, медіація, відновне правосуддя, захист прав потерпілого.

Rakipova I., Kuznetsov O. The victim's right to mediation in criminal proceedings

Mediation is one of the forms of restorative justice, which can be considered as a new and progressive approach to the state's response to criminal manifestations in society and conflict resolution in the criminal process.

The foundations for the existence of an extrajudicial model of mediation in criminal proceedings are provided. In the current Code of Criminal Procedure of Ukraine, although the mediator is not recognized as a participant in criminal proceedings, the legislator indicates "another person" with the help of which agreements regarding the reconciliation agreement can

be made. This, in particular, allows the use of extrajudicial mediation procedures in criminal proceedings as a type of restorative justice and a type of victim's human rights communication.

Mediation in criminal proceedings should be defined as an extrajudicial, voluntary, confidential, structured procedure, which is possible in criminal proceedings during a pre-trial investigation, court proceedings or during the execution of a court decision with the aim of reconciling the victim with the suspect (accused, convicted). Mediation in criminal proceedings, thus, is a type of human rights communication of the victim and an alternative to the settlement of the criminal-legal conflict, as well as a way of compensation for the damage caused to the victim by a criminal offense.

An agreement based on the results of mediation in criminal proceedings should be defined as a voluntary agreement between the victim and the suspect (accused, convicted), as a result of which a conciliation agreement can be concluded during pre-trial or court proceedings, or during the execution of the sentence, the issue of release from serving a sentence can be decided by the court, probation or replacement of the unserved part of the sentence with a lighter one or parole from serving the sentence.

It is proposed to make changes to Art. 3, 56, 537, 539 of the Criminal Procedure Code for the purpose of regulating the institution of mediation in criminal proceedings and ensuring the victim's right to mediation.

Key words: criminal proceedings, victim, mediation, restorative justice, protection of victim's rights.

Література

1. Адвокат та медіація: посібник. Упор. М. Саєнко, В. Ситюк, Л. Романадзе. Х.: Фактор-Медіа. 2022. 112 с.

2. Гловюк І. В. Деякі теоретико-прикладні питання застосування медіації у кримінальному провадженні. Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи: матеріали круглого столу (м. Львів, 11 червня 2021 р.). Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021 р. С. 174–180.

3. Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA of 25 October 2012. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2012/29/oj>

4. Керівні принципи №13 для кращого виконання наявної Рекомендації щодо медіації в кримінальних правах. Ухвалено Європейською комісією з ефективності правосуддя 7 грудня 2007 р., статті 31-33. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU07223>

5. Мурзановська А. В., Пожар В. Г. Медіація в кримінальному процесі: досвід України та Польщі. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. №51. 2021. С. 141–144.

6. Нестор Н. В. Запровадження медіації в кримінальному процесі України: проблеми теорії та практики: монографія. К.: Правова єдність, 2018. 182 с.

7. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>

8. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>

9. Роскошна Н. Г. Медіація у рамках угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим. Публічне право. №2 (38). 2020. С. 106–111.

10. Ракіпова І. В. Правозахисна комунікація потерпілого у кримінальному провадженні України: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика». 2021. 496 с.

11. Рекомендації CM/Rec (2018)8 URL: <http://ipcg.org.ua/upload/Recommendation-CM-Rec20188-UKR-upd.pdf>

12. Вирок Рожнятівського районного суду Івано-Франківської області від 13 березня 2020 року URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88180806>

